

1066

TOPIC: LEGEND OF LEWAMAIA TIES
BETWEEN GASAWA, NAIRAI AND
GAU.

INFORMANT: KEREVI NABAINIVALU

SEX : MALE - AGE: 85 YEARS

ORIGIN : GASAWA - I-RANA - GASAWA

PLACE OF
INTERVIEW : VOTUA

DATE : JUNE 1985.

INVESTIGATOR : WILLIE.

①

• KO RATU NAWABALAVU EA DEWA
MAI KI YAKETE. KA KO RATU
LEVELEVE A DEWA KI VITOGO. NI
SA DEWA TIKO NAI LAKOLAID A
MANI DEWA KINA VEIKOROKORO KI
NAMOTAI KE ME HALO KINA KORO
KI NATAVU KA DEWA KI SOMOSOMO.
E DUA NA TURAKA KO INIA EA
VAKAWATI KA VAKALUENTI KA LUENA
KO VUNIMASEI, QAI DEWA TALE KO
VUNIMASEI KI SOMOSOMO KEI NA
VEI KORO VOLEKA KA DEWA WANI
KI BASABASA - VAKARA. A DEWA
TALEGA KI NA YAVUSA KO BASAWA
QAI TUBU CAKE MAI KA MAI WATINI
KO VUETI, BUKETE KO VUNIMASEI KA
MANI WALEWA NA LUENA KA
YACANA NA GONE ODO, KO LEWAMA
TA. IA, KO LEWAMATA EA QAI
LAKI VAKAYACA OTV NABOUWALU
KA LESU TALE MAI. NA NONA
GOLE LESU MAI ODO, EA SOIA KWA
KEI TOLU NA DRUA KA RATOU DRUA
NI NAIRAI. ERATOU SURETI KO SA
KA GOLE WANI KO LEWAMATA KA
KIDACALA NI RAICA NI VAKAYACORI
TIKO E DUA NA SOLEU E NAIRAI
KA VAKARAU TAKI TU KINA NA
MAGITI, VAKA KEI NA IYAU. NI
SA KILA KO TUI NAIRAI NI SA TIKO VOLI
KO LEWAMATA, SA MANI TUKUNI KINA
VUA NA NONA MATANIVANUA ME LARI
KALU LEWAMATA MAI. SA MANI
TUKUNI KINA ME SANA VAKAWATI KO
LEWAMATA VEI LUVEI TUI TUVULAILAI
SA SOQONI MAI NAI YAU, MAGITI KEI
NA KA KECE. KA RAU SA MAI TIRO
SA TADAI KO LEWAMATA ME LAKI

(2)

TUKUNU IKA VUA NA TAMANA MA MANI
GOLE NA MARANA DDO. SA VAKA IO
MAI IKO TAMANA IKA OTI E MACAWI
DUA SA GOLE MAI NA WADIA E NAIRA
ENA NONA SA IKA TIKO MAI IKO
LEWAMATA. A GOLE TADE TIKO GA
MAI NA MATANIVANUA IKA NI
SA DALO MAI NA WADA E
NAIRAI, A SA GOLE SARA DANI NA
MATANIVANUA E NAIRAI ME LAKI
VEITAVAKI. SA MANI KEDE MAI NAI
LAKOLAKO E WASHA-I-RARA IKA
MANI RA GOLE DANI IKA LOMANI
RARA LEVU IKA VAKARAU TAKI TU
ME VAKADALORI IKA NABOLEVU
VAIKAITAMERA IKA NI SA BINI TU MAI
NAI DAI, MAGITI KEI NA KENA
TAMATA. ENA SA DAI MAI VEI
SOLEVU TAKI, LAKO NA MARAU ME
BADETI RAU NA GONE RUA DDO
ME DADUA NA DROMU NI SIGA.

OTI NA VEISOLEVU TAKI SA TUKUNI
SARA ME SANA DEBU TADE KO LEWAMA
ME LAKI VAKAVAKARAU MAI IKA
ME NA LAKI VULA VITU VEI RAU
NA NONAI TUBUTUBU. NA VULA
VITU DO E DUA NA IKA NA KENA
TOTOLO IKA NI KO KODIA NA LUVERI
TUP TUVULAILAI SA BAU DUA NA IKA
NA TOTOLO NI NONA VAKAVAKARAU.
E A SA MACALA TU NA VANUA ME
RAU NA DAI LAKI SOTA KINA, NI
SA OTI E VULA VITU DDO. MAI
WAWA VOLI DANI NA GONE TAGANE
DDO, IKA MANI GOLE DANI IKA
ULUNIVANUA ME VAKA E SA TALAI
DANI KINA. GOLE DANI IKA ULUNI
VANUA, SA SOTAVA SARA NA NONA.

TOKANI, KA RAU SA VEIVOSAIKI ME RAU
 SA GOLE KI NAHORO RAU GOLE SOBU
 VANI KI NAHORO KA RAU LAKI
 TIKO. NI RAU SA GALE YANI SA
 VAKANI NA NONAI TAU KA KANA
 NA KENA DEUU. SA ROGO MAI NA
 LAI NI MARAUMAI VEI IRA NA
 DEWE NI VANUA. SA MAI RAU TIKO
 YANI KO LEWAMATA KEI IUVGI TUI
 TUVULAILAI KA MANI MAI KUNCIKUNE
 VANI KA VAKATABU SARA NI
 LAI KI TUBA SE ME TAURA E
 DIA NA CAKALAKA NA GONE MARAMA
 ORO. OTI SA MANI SUCU KA MAI
 CAKA VANI NA VAKABOGI VA IRA
 SA MANI LEWA KO TUI NAIRAI ME
 RAU CANA SOLIA NA GONE ME NA VAKA
 GALE KI NA VANUA. SA MANI MAI VAKA
 SACANI VANI KO KOYA NA GONE
 ORO KA MANI TUBU ME TURAGA
 NI VANUA KO NAIRAI. KO IRA
 TOU E NAIRAI E RATOU DANI TIKO
 KI GAU KA WILI TIKO VAKA KUBUNAI
 WAI.

NA NODRAU BIUTA MAI NA NODRAU
 GAU KO RAU NA RUA KO LEWATUBALAU
 KEI LEWATU DEKALEKA, ENA NODRAU
 BIUTI VITOGO MAI KI GASAWA. NA
 NODRAU GAU MAI VITOGO KO TUVUWA
 KA NI RAU BIUTA MAI NA NODRAU
 GAU, RAU MANI MAI TAWASE KA RAU
 DVI GOLE. GOLE KO LEWATULEKALEKA
 KI MALOLO KA LAKO KI VUDA
 KA RATOU KILA SARA TIKO VAKA
 VINA KA NA TURAGA MAI VUDA KA
 GOLE LAKE KO LEWATUBALAU.

RAU MAI BUTU VANUA VOLI E
 GASAWA NA MARAMA RUA ORO.

-KANI KO LEWATUBALAVU E MATAI NI
 KORO G YACOVA NA KORO KO MALEU
 NA MATAI NI DAVEIA E KILA KO
 NAMATAYA. ENA NONA GOLE MAI
 OO NA MARAMA ORO EA SA TAWA
 TU NA KORO KO MALEU KA MAI
 TIRO KINA VAKALAILAI, KA MANI
 GOLE KI SOMOSOMO KA YAVU KO
 KORO BENA GA MAI DABE TOKA
 KINA KA MAI RUA KINA NA DUENA
 DAEWA. DUA KO TIKINIMASEI KEI
 DUA KO VUNIMASEI. KA KAV A
 LAKI TIRO VOLI ILO LEWATUBALAVU
 KEI KOGA NA TURAGA NI VANUA
 KOGA KA VUNA ME RAV EUC MAI
 KINA NA GONE MARAMA OO. SA
 MAI TOKA GA E KE NA MARAMA
 KO LEWATUBALAVU. IA, NA DUENA
 KO VUNIMASEI KI NACUEA, KA GOLE
 KI TAI KADUA KI GASAWA, KA MAI
 GOLE KI VANUA LEU KI NABOUWADU.
 KA VAIKA VUNA TIRO KINA NA VEIWEKA
 E VEI DONI OO NA NODRAU A GOLE
 MAI NA TURAGA MAI LOMAVITI
 KA MAI KAV KINA NAI LAROLAKO
 KI NAIRAI. KOGA ORO A TADAI
 KINA NA MATANI VANUA LEU ME
 DAM RAICA ME TIRO VINA KA KELE
 KINA NA VEIKA BAZETI KOGA
 NA MARAMA NI GASAWA ORO
 NA NODRAU MAI VAKAWATI OO KO
 LEWAMATA KEI TUI NAIRAI EA RUA
 KINA NA DUEDRAU KA DUA KO
 ADI DAVILA NA NODRAU ULUMATUA
 KA KARUA KO ADI LELENAI.
 KO ADI DAVILA A DAI GOLE KINA
 KA BAU ENA NONA LARO GA NI
 VEI WEKANI. KA YACAI TACI RATU

(5)

SUKUNA TIKO NI KUA IRO RATU JIALE
VUI BASAWA. DO ERATOU VEI TAUVU TAKI
TIKO MO NAIRAI, GAU KEI NA RATU
BASAWA. E BAU E SEGA IKA RATOU
VEI WEKANI KINA ENA NONA A DEWA
KINA MO ADI DAVILA. KE SANA TAROG
MAI SE MO LAKO MAI BASAWA CAVA
KE KO TIKO E BAU, IKA MANI MO
TURUNA NIRO LAKO MAI BASAWA-IRA
-RA ENA TUKUNA NI KO IRO NA
QASE BALETA NI A DIU MAI IRO
IRATOU MAI BASAWA NA BUI NI GONE
DO.

NIKUA E DAU TUKUNI TIKO NAI VOSA
-VOSA NA MATAKIBAU. DO E ROGO
TIKO E NA SO NA VANUA MEI CAUT
TIKO. DO EA VUNA NA MARAMA
IKO LEWATUBAZAVU ENA NONA LAKI
RIKA E NA DUA NA VANUA IKA
VAKA DAI NI IKA NA VANUA DOO.
ESA DAI MAI SACADRATOU TIKO
KINA NA VANUA IKO BASAWA-IRA
RA MERATOU MATAKIBAU ENA
YASANA IKO BA. NA VAKADINDINA
NI VEIWEKANI DO E VAKA DAI TAKI
TIKO ME SACADRATOU NA VUNIVAU.

NA VATUNI TAWAKE E TIKO TALEGA
E BASAWA IKA IKO IRATOU NA TUIRARA
E RATOU TUI BASAWA IKA NONA
VALE TIKO NA TUGARA E BASAWA.
DO E VAKA DAI TIKO GA KI NA
VATUNI TAWAKE E BAU. NA BASAWA
IKO BASAWA ERATOU SA TAUKER
GA NI VANUA IKO BASAWA IKA
RATOU A SA TU MARIWA TU GA
E IKA. SA VINAKATI ME KILAI
TIKO NI IKO BASAWA, BAU, KEI BAKINAKI
ERATOU VANUA VEIWEKANI. DINA SARAG

(6)

MA NI A VU YANI GASAWA NA MARAMA
KO VUNI MASEI LAKI NAIRAI QAI
DEWA SARA KI BAU NA NONAI
LAKOLAIKO MA LAKI UUNA TIKO NA
MAWA VAKA VUNIVADU. E SA GADRE
ME KILAI TIKO VEI KEMUNI NA
TUBU BERMA MAI NAI TUKUTUKU ORO
BAETA TIKO NA NODRATOU VEI WEKAN
NA VANVA TOLU ORO.

KINA DEU

1066

TOPIC:

INFORMANT:

LEGEND OF LEWAMATA (TIES BET
NAIRAI, YASAWA AND GAU)

PLACE OF ORIGIN:

KELEVI NABANIVALU

AGE:

YASAWA-I-RARA YASAWA

PLACE OF INTERVIEW:

85 YEARS

DATE:

VOTUA

INVESTIGATOR:

JUNE 1985.

WILLIE.DARI

Ko Ratu Nawa balavu ea dewa mai yakete. Ka ko Raru leveleve ea dewa mai kivitogo
 Ni sa dewa tiko nai lakolako ,a mani dewa kina veikorok ero ki natomai me yaco
 ki na koro ko Natavu ka dewa ki somosomo. E dua na turaga ka mani vakawati
 ka vakaluvani ka luvena ko Vunimasei, qai dewa tale ko vunimasei ki somosomo
 kei na vei korekoro voleka ka dewa yani ki yasayasa vakara. Adewa talega
 kina yavusa ko yasawa qai tubu cake mai qai mai watina ko Vueti, bukete ko
 Vunimasei ka mani yalwa na luvena ka yacana na gone ogo ko Lewamata. Ia ,ko
 Lewamata a qai laki vakayacani Nabouwalu ka lesu tale mai. Na nona lesu tale
 mai ogo ,ea sota kina kei tolu na drua ni Nairai. Eratou a sureti koya ka kida
 cala ko lewamata ni sa gole yani ki Nairai, esa raica ni savkayacori tiko e dua
 na solevu vakaitamera ka sa vakarau taki tu mai na magiti, vuaka keinai yau
 Nisa kila ko tui Nairai ni sa tiko voli ko Lewamata, sa mani tukuna kina nona
 natanivanua me laki kauti Lewamata mai ki nakoro. Samani tukuni kina me sa na
 vakawati ko Lewamata vua na luvei Tui Tuvulailai e Nairai.Sa soqoni mai nai yau
 a magiti kei na ka kece. Nirau sa mai tiko sa qai talai ko Lewamata me laki
 vua na tamana ka mani gole na marama ogo. Sa vaka Io mai ko tamana

mani yaco sara na vakavakarau, Oti e macawa dua sa gole mai na waqa ki Nairai nisa kau tiko mai ko lewamata. Agole tale tiko ga mai na matanivanua, kani sa yaco mai na waqa ki Nairai, sa gole mi na matanivanua mi vanua ma mai veitavaki. Sa mani kele mai nai lakolako mai yasawa-i-rara ka mani gole sara yani ki loma ni rara kasa oso drigi tu mai kina na vanua, ka vakarautaki tu me vakayacori kina nai solevu vakai tamera. ka ni sa bini tu mai nai yau, magiti kei na kena tamata. Era sa qai mai veisolevu taki, lako na marau me baleti rau na gone oqo, me yacova ni dromu na siga. Oti na veisolevu taki sa tukuni mesa gole lesu tale ko LEwamata keirau na nenai tubutubu me laki vula vitu. Na vula vitu oqo sa bau dua na ka na kena totolo ni ko luvei Tui nairai esa bau dua na ka na nona vakavakarau. Ea macala tu na vanua marau laki sota kina ni oti na vula vitu oqo, ka mani gole yani ki uluni vanua me vaka sa talai kina. Gole yani ki ulunivanua sa sotava sara na nonai tokani, karau veivosaki me rau sa gole kina koro. Rau gole sobu yani ki nakoro ka rau mani laki tiko, vakani na nonai tau ena kena levu, rogo mai na lali ni marau vei ira na lewenivanua, mani rau vakamau, tau mai na gauna sa mani mai bukete ko Lewamata ka vakatabui sara me curu ki tau tuba se me ta a edua na cakacaka bibi. Ni sa sucu na gone sa mani lewa ko Tui Nairai me sana vakayacana ko koya na gone ki na vanua, mani vakayacani kina vanua kamani tubu cake me tunga qaqa e Nairai. Ko iratou e Nairai eratou qali tiko ki Gau kara tou wili tiko vaka kubnawai.

Na nodrau biuta mai na nodrau yava ko rau na rua ko Lewatu balavu kei lewateleka ena nodrau biuti Vitogo mai ki yasawa. Na nodrau yavu mai vitogo ko tunuwaka, rau biuta mai na nodrau yavu karau gole mai rau mani tawase karau dui gole. Gole ko Lewateleka ki malolo ka laki Vuda, ka gole cake ko lewatubalavu. Rau mai butu vanua voli e yasawa na marama rua oqo. Ko Lewatubalavu ea matai ni koro ea yacova ko Malevu, na matai ni daveta ma kila ko Namataya. Ena nona gole mai na marama oqo esa tawa oti tu na koro ko malevu mai tiko kina vaka lailai, ka mani tiko tale ga e somosomo ka yavu ko koro bena ea mai dabe toka kina ka mai rua kina na luvena yalewa. Dua ko Tikinimasei kei dua ko vunimasei. Nanona a laki tiko voli ko lewatubalavu kei na turagani vanua koya a mai vaka vuna kina me rau sucu mai kina na marama lewerua oqo.

Sa mai toka ga eke na marama ko Lewatubalavu Ia, na luvena ko vunimasei a gole ki Nacula ka gole ki tai kadua ki yasawa, ka mai gole ki vanua levu ki Nabouwalu. Ka vakavuna tiko kina na vei wekani. E veidoni ogo na nodrau a gole mai na turaga mai lomaiviti, ka mai kai kina nai lakolako ki Nairai. Koya ogo ea talai kina na matanivanua levu me laki raica me tiko viraka kece na veika me baleti koya na gone marama ogo ni yasawa ogo ko Lewamata na wati tui Nairai. Na luvedrau na veiwatini ogo ea rua na marama na ulumatua ko Adi Davila kei Adi Leleanai. Ko Adi Davilaa qai gole kina ki Bau ena nona gole ga vaka vei wekani. Ka yacai taci Ratu Sukuna tiko ko RATU Jiale Vuiyasaws. Qo eratou ve tauvu taki tiko ko Nairai, Gau kei Yasawa. Ki Bau e sega kani ratou vei wekani kina ena nona dewa kina ko Adi Davila. Ke sana ko tarogi se ko lako mai yasawa cava ke ko tiko e Bau, ka ko tukuna niko lako mai Yasawa-i-rara, ena tukuni vei iko ni ko qase baleta nia liu mai ko iratou mai yasawa koya na vanua a dewa mai kina ko Adi Davila. Nikua e dau tukuni tu nai vosavosa na matakibau, qo e rogo tiko ena so na vanua mei cavuti, na vosa ogo ea vuna na marama ko Lewatubalavu ena nona laki rika ena dua na vanua ka mani vaka yacani kina na marama ogo na vanua ogo meko matakibau, Ko iratou e yasawa-i-rara, eratou matakibau ena yasana ko Ba. Na vakaidinadina ni veiwekani ogo e vakavuna me yacadratou na vunivau. Na vatunitawake talega e tiko e yasawa ka yacani vale tio nei koya na turaga ka vakayacataki tiko kina vale mai Bau. Na yavusa ko ya awa eratou a sega ni lako mai ena dua tale na vanua ka ratou se tu makawa tu ga ekeama i sara. Sa vinakati me kilai tiko ni ko yasawa, Nairai, Gau, kei Bau eratou vanua veiwekani tio. Ka sega walega ni ratou veitauvu taki, niko vunimassei na marama ka kauta mai nai lakolako ogo. Vei ira na tubu bera tiko mai, e vinakati mere kila tiko nai talanoa ogo me baleta tiko na nodratou vei wekani na vanua tolu ogo maigauna e liu sara me yacova mai na gauna ogo.

Sa oti